

Comentariu

Dan Negrescu

Puterea și cultura. O falsă dilemă

Invocată cu timiditate de unii, cu obrăznicie de alții pentru a scoate Grecia de azi dintr-o criză pe care și-a provocat-o consumând infinit mai mult decât produce, ideea „datoriei morale” a omenirii (deși datoriile sunt prin excelență imorale) față de cea care „a dat atât de mult tuturor” (pentru că nu avea încotro, făcând parte din Imperiul Roman!), a readus în treacăt, sau, mai curând a reamintit de o mai veche „ceartă”, pe cât de inutilă, pe atât de nedreaptă, la care făcea referire și Lucian Blaga afirmând – nu fără un anume înțeles – că „huliți au fost romanii/ de unii învățați din vremi mai nouă/ că metafizică n-ar fi creat/ ca alte glorioase seminții” (*Cimitirul roman*).

Blaga afirmă pe bună dreptate „n-ar fi creat”, căci o metafizică romană există și aceasta e „un Drum”, cum se afirmă în aceeași creație. De altfel, după cum arată explicit cel mai temeinic cunoscător modern al lumii romane, Theodor Mommsen, afirmarea cel mai adesea a superiorității grecilor în fața romanilor ține de o anumită gândire limitată, căci marile valori nu se compară între ele (vezi *Istoria romană*, trad. Joachim Nicolaus, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, vol. I, p. 34). De altfel, după cum se va vedea în cele secvente, oricât caz s-ar face de latura greco-bizantină a ortodoxiei românești spre pildă, rădăcinile nu se află la Sfânta Sofia, ci în puterea romană al cărei Drum a făcut ca barbara Dacie să devină *Felix*. Dar pentru că, în ciuda unei autoflagelări deloc productive a unora, românii nu vorbesc limba tracă sau geto-dacă, iar neogreacă nici atât, să ne oprim la înțelepciunea neolatinei vorbite azi la noi.

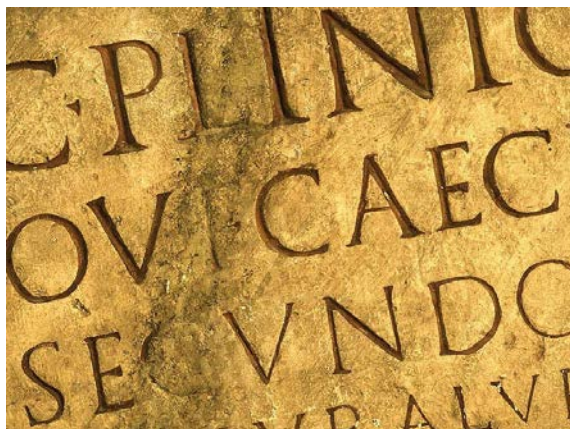
Un împătimit al înțelepciunii rostite grecește - l-am numit pe Constantin Noica - arată că „noi nu ne mai ostenim astăzi să purcedem spre cele mai adânci învățături cu însăși limba noastră, ci luăm cuvintele gata făcute. Pentru gândurile filosofiei le luăm cam prea mult din limba latină și cea franceză, limbi ale preciziei, în care gândul de cele mai multe ori a înghețat.” (*Rostire filosofică românească*, București, 1970, p. 124). Lectura lucrării lui Noica îndeamnă la întoarcerea la ceea ce aș numi **paradoxul roman**.

Filosoful ne dezvăluie în fapt marele paradox al limbii latine: limba – zisă „moartă” de unii - care le-ar fi creat atâtea dificultăți filosofilor, limba „huliților romani”, ajunge să se completeze într-o rostire filosofică. Căci *Rostirea filosofică românească* nu se lasă descifrată decât prin întoarcerea la matca latină, care ni se dezvăluie din „uitarea românească”. *Ciclul ființei* ne arată cum și-au găsit rost „modestul *rostrum* latinesc, apoi *intro*, apoi termenul latinesc popular *fientia*”. Mai apoi, în *Ciclul devenirii*, chiar dacă vremea care vremuiește își are locul ei „și în limbile slave redă întreaga arie a timpului”, deci în ciuda acestora „niciodată limba română nu a uitat termenul ei de origine latină

în favoarea celui adoptat. Timpul se poate substitui oricând vremii (p. 79). Și aceasta nu în mod întâmplător, ci pentru că trebuie să fim „în timp”. Timpul este cel care schimbă numele împăraților, cel care troienește, dar fără a însemna (troienirea, adică) pasivitate.

După devenire (care în fapt nu îl admite pe **după**) sau, mai precis, întru devenire, e necesară rânduiala, adică „a sta pe cumpăt, chiar în această lume a computerelor, cumpătul este necesar, căci totul vine să-l ceară, și ferice de lucrurile care nu trebuie să-l invente ci îl au” (p. 143).

Sunt doar câteva exemple care generează firesc întrebarea: ce s-a întâmplat cu limba „huliților romani”? Cum anume, prin cuvinte moștenite din limba Drumului „în

cumpătul vremii, filosofia bună devine dintr-o dată posibilă în colțul acesta de lume românesc?”. Răspunsul îl putem găsi în acel spațiu înconjurat – amintit de Noica - denumit latinește *fosatum*, adică în **sat**. În memorabilul său **Elogiu al satului românesc** rostit la Academie, Lucian Blaga arată că „Boicotul instinctiv se ridică împotriva istoriei ce se făcea din partea străinilor în preajma noastră. Mândria satului de a se găsi în centrul lumii și a unui destin, ne-a menținut și ne-a salvat ca popor peste veacuri de nenoroc”.

(**Discursuri de recepție la Academia română**, București, 1980, p. 258).

Permițându-ne o analogie la idea lui Blaga, putem afirma că același boicot la adresa istoriei l-a „săvârșit” limba latină și nu întâmplător în provincia de margine a Imperiului: nu numai că după o margine urmează ceva (fie și *terraincognita*, cum spuneau romanii), dar, în această parte de lume, presărată cu locuri șanțuite în care, cum spune iarăși Noica „omul putea sălășlui în veac și aparent în veci”, limba însăși putea trăi în același destin care menținea și salva poporul. Cum altfel decât prin acest boicot să putem explica faptul că **româna este cea mai latină limbă?** Apoi să nu uităm că în acele șanțuiri, sate din munți, **ți se dădea drumul**, ceea înseamnă a arăta drumul cel drept, drumul care duce undeva. În acele sate i s-a dat drumul și limbii latine; iar aceasta era cu puțință căci, trebuie să admitem afirmația filosofului cum că satul este sau a fost o unitate cosmică.

Împletirea aceasta dintre boicotul săvârșit de limbă și satul cu deschidere totuși cosmică duce la miracolul prepoziției **întru** (din latinescul *intro*); iată cum ne dă drumul Constantin Noica: „dacă viața spiritului are un sens, atunci este cel de a fi **întru ceva**, iar acest lucru l-ar putea spune cu modestie dar cu fermitate, spiritul românesc, unei lumi pe care maladiile ei constituționale, reactivate prea violent astăzi, riscă uneori să o strămute, după vorba indiană, în condiția sinelui înnebunit” (**Spiritul românesc în cumpătul vremii**, București, 1978, p. 166).

Cu acestea însă nu am spus încă totul.

O serie de lucrări de istorie a Bisericii, dar și laice (prea numeroase spre a le

enumera și, sper, prea cunoscute deja) subliniază faptul că, în ciuda creștinismului pontic din primele veacuri de expresie greacă, traduceri de autori notorii precum Ioannes Cassianus (Ioan Casian) sau Dionysius Exiguus (Smeritul Dionisie) sunt o consecință a necesităților spirituale ale mării mase de credincioși de limbă latină. Este evident că termenii specifici trăirii creștine dovedesc vechimea credinței de expresie latină în spațiul românesc. Ar fi greu de crezut că acei credincioși ar fi așteptat secolele V-VI pentru a defini Nașterea Domnului prin *Creationem* care l-a dat pe **Crăciun**. Cărcotașii limbii și ai istoriei consideră însă incertă această etimologie, probabil pentru că e foarte clară: sensul de **naștere, întrupare** pe care îl are *creatio*, corespunde întocmai Nașterii, întrupării Mântuitorului. Vechimea termenului îi conferă acestuia și autoritate, astfel că în virtutea iradierii creștine din fosta provincie romană, îl vom găsi preluat ulterior în maghiară sub forma *Karácsony*.

Dintre celelalte cuvinte ale Drumului care ne-au marcat definitiv, trebuie să le menționăm pe *lex* - lege, *scriptura* - scriptură, *basilica* - biserică, *altare* - altar, toate nu întâmplător, ci pentru că au rămas în timp.

Sunt doar câteva considerații care probează indubitabil că limba „huliților romani” și nu a altui popor de odinioară a făcut din noi o **în-tâmplare**, dar nu una oarecare, ci una în tâmpla istoriei.